

KİTAP TAHLİLİ

Dimiter Filipov, *Gelişen Ülkelerde Endüstrileşme* (Industrializatsiyata v Razvivaşçite se Strani), Sofya, Bulgar Bilimler Akademisi Asya ve Afrika Bilim ve Araştırma Merkezi, 1969, 227 s., 1.68 leva.

Doç Dr. Türkkaya ATAÖV

Endüstrileşmenin Asya, Afrika ve Lâtin Amerika ülkelerinin en önemli çağdaş ekonomik ve toplumsal gelişme sorunu ve ekonomik büyümenin anahtarı olduğu bilinmektedir. Ulusal kurtuluş devrimleri çağı bu sorunu ön plâna ittiği gibi, siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişme adına ileri sürülen türlü yöntem önerilerinin geçerlilik derecesi de ortaya çıkmaktadır. Filipov'un kitabı gelişen ülkelerde endüstrileşmenin ana yönleri ve içeriğinin ortak yanlarını belirtirken, örgütlenme, üretim yapısı için temel koşullar ve malî kaynaklar gibi konuları genel bir mantık ilişkisi içinde birleştirmektedir. Çünkü, sözkonusu olan, yalnız niceliksel bir endüstri büyümesi değil, siyasal ve toplumsal alanlarda da belirli niteliksel değişimleri de kapsamak zorunda olan bir oluşumdur da. Filipov'un dikatimizi çektiği gibi, endüstrileşme sorununu yalnız başına almak tek yanlı ve mutlaka çelişiler doğurucu olan bir yaklaşımdır. Özellikle son yıllarda endüstrileşmeyle ilgili olarak tek yanlı burjuva teorileri geliştirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yer yer oldukça yaygın görülen bu teoriler bu ülkeler için çok gerekli olan bir süreç hakkında yanlış bir yön kabul ettirmeğe çabalamaktadır. Filipov ele aldığı endüstrileşme sorunlarını ekonomik geriliğe ilişkin burjuva teorilerinin özü ve amaçlarının eleştirisiyle birlikte sunmakta ve bu teorilerin «yeni-sömürgeci» niteliğini açığa vurmaktadır.

Birinci Bölüm geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinde endüstrileşmenin rolü ve yerini incelemektedir. Bu arada, ya-

zar ekonomik büyüme içinde tarımın yeri ve enfrastrüktürü de değerlendirmekte, bu konuların burjuva iktisatçılarca endüstriden önce ele alınması gereken ana faaliyet alanları gibi sunulduğuna dikkati çekmektedir. Oysa, tarım, ekonomiyi hızlı bir büyümeye sokacak olan faaliyet alanı değildir; aslında tarımın —ana ekonomik sektör durumuna sokulduğu takdirde— modernleşmesi bile ekonomide sömürgeci tipte bir monokültürlüğün modernleşmesi demektir, okadar. Bu yol gelişmek isteyen ülkede ancak emperyalizmin sömürüsünü kolaylaştırır, bu sömürüyü modern yöntemlerle geliştirir.

Enfrastrüktür açısından, burjuva kavramlarının özel bir incelemesi şu üç yönde yapılmaktadır: (a) istihdam unsuru olarak; (b) emtia-para ilişkilerinin gelişmesinde bir unsur olarak; (c) yabancı sermaye çeken bir unsur olarak. Yazar enfrastrüktür masraflarının hangi öncelikle ve ne ölçüde yapılacağını incelemekte, bunların bir ekonomik açılıma dönüşme olanağını değerlendirmektedir. Yazarın belirttiği gibi, enfrastrüktürün gelişmesi, endüstri başta olmak üzere, ekonominin geri kalan bölümüne fonksiyonel olarak bağlıdır; ekonominin maddî sektörünün gelişmesi için gerekli somut ihtiyaçlar karşısında bu yoldaki masraf da en üst dereceye ulaşır. Ekonomik gelişmenin bu aşamasında enfrastrüktür masrafları, genellikle, gerekli ölçüyü çok aşmakta ve gelişen ülkelerin malî durumlarını daha da kötüleştiren nedenlerden biri olmaktadır.

Ekonomik büyüme sürecinde endüstrinin en dinamik sektör olduğu bilinmektedir. Filipov'a göre, endüstri öncü bir rol oynamaktaysa da, ekonomik gelişmeyi yaratan birimlerden yalnız biridir ve bütün ekonomik sektörlerin harekete getirilmemesi yanlış olduğu gibi, endüstrinin önemini küçük göstermek ya da «ya endüstrileşme, ya tarımsal modernleşme» gibi alternatifler uydurmak yanıltıcıdır. Gelişmekte olan ülkeler için endüstrileşme, yalnız çağdaş ekonomik ilişkiler sistemi içinde belirli yerleri ve ekonomik geriliklerini aşma zorunluluğu açısından değil, aynı zamanda birçok gelişmiş ülkenin teknik devrimler çağının başını çekmekte oluşlarından ötürü de gereklidir. Bu yüzden, endüstrileşme kavramı klâsik anlamda değil, çağdaş anlamda da anlaşılmalıdır.

İkinci Bölüm örgütlenmeyle, özellikle devlet ve plânlama çerçevesinde örgütlenmeyle ilgilidir. En kalın çizgileriyle, endüstrileşme (a) devlet, (b) yerli özel sermaye, (c) yabancı sermaye ya da (ç) bunların karışımı yollarından gerçekleştirilmeğe çalışılmakta-

dır. Dört şıklı gibi görünen bu yollar aslında yalnız ikidir : devlet ya da özel teşebbüs. Yerli özel sermaye endüstrileşmeyi örgütlemeye yeterli güce sahip olmadığı gibi, emperyalist etkiye de karşı koyamaz. Yabancı özel sermaye gelişmemiş bir ülkeyi endüstri temelinde oturtuverecek yardımı hiçbir zaman yapamaz; üstelik, varlığı gelişen ülkeler için bir müdahale biçiminde olup, çağdaş ihtiyaçlarla çelişmeli durumdadır. Filipov'a göre, devlet sektörü genel ekonomik gelişmenin temelinde yer alır, özel teşebbüsün yalnız yardımcı, ona ön-koşulları hazırlayan bir sektör gibi durmazsa, endüstri siyaseti başarıya ulaşabilir. Devletin öncü rolünün yanısında, ekonomik gerilik, çağdaş maddî ve teknik düzeye ulaşabilmek için, sistemli plânlamayı da zorunlu duruma getirmektedir. Akılcı bir endüstri programının etkili biçimde gerçekleşebilmesi için ekonomik endüstri plânlaması gereklidir. Gelişen ülkelerin koşulları içinde, ekonomik gelişmenin karar verici ve örgütlü unsuru olarak, devletin insiyatifi ele almasıyla birlikte, plânlama olanaklarının dağılmasını ve çelişmeyi engelleyecek olan bir yöntemdir. Plânlı gelişmeyle ilgili birçok burjuva kavramları ise, özel teşebbüsü düzenleyen ve yeni-sömürgeci nitelikleri taşıyan öneriler olduğundan, gerçek endüstrileşme bakımından yetersizdir.

Üçüncü Bölüm endüstrileşmenin etkenliğini bu ekonomik sürecin yapısı açısından incelemektedir. Yazar bu bölümde, yapılan yatırımların teknik biçimi, daha açıkcası, ekonomik büyümede sermayenin mi, işin mi yoğunlaştırılması gerektiği noktasını ele almaktadır. Yazar burjuva iktisatçılarının, az gelişmiş ülkelerdeki işsizlik sorununu çözeceği savıyla, ilkel bir teknik temel üstüne endüstri kurmağa çalışarak, sermayenin yoğunlaştırılması yerine fazla sayıda işçi istihdam etmeyi öngören iş yoğunluğunu ön plâna çıkarmalarını uzun vâdede çözüm getirmeyen, yanlış bir yol olarak değerlendirmektedir. Burjuva iktisatçılarının bu tezi ekonomik teori ve ekonomik ilerlemenin ana ilkeleriyle uyuşmamaktadır. Sözü bu noktada yazara bırakalım : «Ekonomik gelişme tipi, kuşkusuz, güç ve karmaşık bir sorundur, fakat yalnız 'yoğun' ve 'yaygın' büyüme tipleri arasında bir seçme yapma zor olduğu için değil. Gerçekten, ancak bir dogmatist bir ülkenin endüstrileşmesinin ta başında iki ekonomik gelişme tipinden birinin üstünde kesinlikle ısrar eder. Asıl güçlük, yoğun ve yaygın unsurların birleşiminde en büyük faydayı sağlamak için, modern bir teknik temel üstüne üretim güçlerini geliştirmek amacıyla doğru tez çerçevesinde yürümektir. Çünkü ekonomik büyümede ilkelliği desteklemek doğru olmadığı gibi, geri bir ülke ekonomisinde fennî ve teknik devrimin

zirvelerini hemen uygulamaya kalkışmak da düşünülemez. Ama ekonomiyi ilkelletmemek ve teknik temelini mümkün olduğu ölçüde tamlığa ulaştırmak da gereklidir.»

Dördüncü Bölüm az gelişmiş ülkelerde endüstrinin malî finansman kaynaklarını araştırmaktadır. Burada önemli olan ilk birikimin nasıl bir örgütlenmeyle sağlanacağıdır. İç kaynaklardan başka hangi dış kaynaklar ne dereceye kadar yararlı olacaktır. Sosyalist ve kapitalist ekonomik yardım arasındaki bellibaşlı farklar da bu bölümün konuları arasındadır. Yazar dış ekonomik yardımın bir ülkenin endüstrileşmesini finanse etme ya da ekonomik büyüme sorunlarını otomatik olarak çözme gibi birinci derecede önemli rol oynayamayacağını belirtmektedir. Dış yardım tek ya da ana unsur düzeyine çıkarıldığında ekonomik büyüme güçlükleri artmakta ve derinleşmektedir. Az gelişmiş ülkelere bazılarının özellikle dış yardımdan medet uman tutumları, daha başka sonuçlar dışında, iç kaynakların ihmali sonucunu da doğurmaktadır. İç birikim olanaklarının başında sınırlı oluşunun ana kaynaklarda aşılabilir eksiklikler biçiminde yorumlanmaması gerektiğini söyleyen yazar önemli kaynakların en iyi hangi yönde harekete getirilebileceğini incelemektedir.

Beşinci Bölüm endüstrileşmenin toplumsal ve siyasal gerekleri ve koşullarını ele almaktadır. Endüstrileşmenin başarılı olması için somut toplumsal ve siyasal çevrenin kesin önemi olduğu açıktır. Yazar ekonomik gelişme ile yeni baştan toplumsal örgütlenmeyi birbirinden ayrı değil, temelden bağlı olarak görmektedir. Çünkü endüstrileşme sorunları şu ya da bu teknik örgütlenmeye indirgenemez, belirli toplum biçimiyle ilgilidir. Bu yüzden, her teknik, ekonomik ve örgütlenme sorunu toplumsal ve siyasal unsurun özüne bağlılığı açısından ayrı bir niteliktedir. Endüstrileşmenin hangi toplum biçimi, hangi toplum yapısıyla gerçekleştirilmek istendiği çok önemlidir. Yazar çağdaş koşullar altında geri kalmış bir ülkenin endüstrileşmesinin kapitalist yoldan olamayacağını savunmaktadır. Yazar dünya kapitalist sisteminin gelişmemiş ülkelerin endüstrileşmesi üstünde olumsuz etkilerini çeşitli yönlerden inceleyerek araştırmasına son vermektedir. Son yılların bir kaç dilden önemli yayınlarını kullanarak hazırlanan bu kitabın Türkçeye de çevrilmesi ülkemizdeki önemli tartışmalara türlü noktalardan aydınlık getirebilir.